KİMDİR HAQLI?

İki pərdəli mənzum komediya
L.N.Tolstoydan iqtibas

İ Ş T İ R A K E D Ə N L Ə R:

R ü s t ə m – əkinçi
G ü l s ə n ə m – onun arvadı
Q ə m ə r – Rüstəmin anası
F a t ı – Rüstəmin qızı
S ə a d ə t, Z ə h r a, M ə l ə k } – iməci qonşu qadınlar
M u r a d – qonşu uşağı
Y u n i s – Gülsənəmin qardaşı
G ü l p ə r i – kürəkənin xalası
Ə h m ə d – Gülpərinin oğlu
N a z l ı – Gülpərinin qızı

BİRİNCİ PƏRDƏ

Səhnə Azərbaycan kəndlərinin birində əkinçi Rüstəmin evini təsvir edir. Gülsənəm, qızı Fatıya cehiz hazırlayır. Sadə, fəqiranə döşənmiş bir otaqda iməci qadınlar oturub yun darayır, səs-səsə verib oxuyurlar.

Q a d ı n l a r

Oturmuşdum səkidə,
Ürəyim sək-səkidə,
Yardan bir alma gəldi
Bir qızıl nəlbəkidə.

Ucadır eyvanımız,
Qoşadır xırmanımız,
Sən ordan çıx, mən burdan,
Kor olsun düşmanımız.

Mənim ərim molladır,
Atını gümüş nalladır,

Əlində bir alma var,
Gah verir, gah alladır.

M ə l ə k

Oğul evləndirmək, ya qız köçürmək
Hər könüldə böyük diləkdir, dilək.

S ə a d ə t

(*Gülsənəmə*)

Ay qız, haçandır toy?

G ü l s ə n ə m

Adına axşamı.

Z ə h r a

Xoşbəxt olsun, yansın işıqlı şamı.

M ə l ə k

Dörd yanını, görüm, oğul-qız alsın.

S ə a d ə t

Ömrü çiçəklənsin, bəxti əl çalsın.

Z ə h r a

Qorxuram ki, utanaq biz o gecə,
İş yarımçıq qalar mənim fikrimcə.

G ü l s ə n ə m

Nə çox iş var? Bir xurcundur, bir cecim,
İki farmaş, üç-dörd örkən və sicim,
Bir də yeznəmizə qışlıq bir qartı.

S ə a d ə t

Hara gedib, görünməyir bu Fatı?
Xeyir işdir, əl-qol açsın o gərək,
Barı, azdan-çoxdan eyləsin kömək.

Q ə m ə r

Utancaqdır, qaçıb sizdən gizlənmiş.

G ü l s ə n ə m

Birdən-birə baş verdi bu xeyir iş.
Qız nəm-nüm etdi, baxmadıq sözünə.

Z ə h r a

Yeznənizdən nə aldınız, ay nənə?
Sən söylə barı, gəlinin gizləyir.

Q ə m ə r

Gizlin şey yoxdur, söyləyim qoy bir-bir.

G ü l s ə n ə m

Söylə, söylə, bilsinlər, gizlin nə var!

Q ə m ə r

Üç yüz manat başlıq, iki dəst paltar,
Tafta gərdək, tafta köynək və tuman,
Bir baş şalı, başmaq, boğazlıq mərcan,
Gümüş kəmər, iki üzük, bir xəli.

S ə a d ə t

Kişi oğlu yaxşı durub irəli.

M ə l ə k

Avand olsun, boş qalmasın təknəniz.

Z ə h r a

Oğlunuzdan, qızınızdan görün siz.

S ə a d ə t

Bu adamlar baxmayır ağ, bozuna,
Dünən çopur Gülcahanın qızına

Əyriburun Güləhmədin arvadı
Elçi getdi.

M ə l ə k

Göyərdimi muradı?

G ü l s ə n ə m

Eşitmişəm, söylə, düzəldimi iş?

S ə a d ə t

Baş tutmadı.

M ə l ə k

Niyə?

S ə a d ə t

Anası kəsmiş
Beş yüz manat başlıq tələb eylədi.

Z ə h r a

Onun qızı gün bürcündənmi gəldi?
Cırtdan qızı sarsaqlayıbdır, nədir?
O başlıq heç bəy qızına verilmir,
Öz aybını neçin bilmir bu insan?

Q ə m ə r

Gödəklərdən özləri qız alırkən,
Yüz əllicə manat başlıq verdilər.

G ü l s ə n ə m

Eyb içində üzənlər xalqa gülər.

Q ə m ə r

Verdikləri vədələrdən qaçdılar,
Başlarına it oyunu açdılar.

Z ə h r a

Kosalardan qız aldı Aslan qoçaq,
Yoxsulca bir oğlan idi o ancaq,
Gördünüzmü necə xərc tökdü oğlan?

M ə l ə k

Nəyə gərək, indi ölür acından,
Qapısında bircə inək də yoxdur.

G ü l s ə n ə m

El içində ancaq hörməti çoxdur.

S ə a d ə t

Kosaqızı Tellini cunbul Cabbar,
Çox istədi, ucadan başladılar.
Oğlan bir gün qızı götürdü, qaçdı.

Z ə h r a

Kənd içində ana qiyamət açdı.

S ə a d ə t

Deyirlər ki, qız sevirmiş oğlanı.

Q ə m ə r

Alt-üstünə dönsün belə dövranı.

M ə l ə k

Bax, bu dünya necə xarab olubdur,
Abır, həya, namus heç qalmayıbdır.

Q ə m ə r

Belə-belə adamların üzünə,
Yarəb, neçin dağılmayır zəmanə?
Yer, göy bizə düşmən kəsilsin gərək!

Z ə h r a

Axşam oldu, getməyəkmi?

S ə a d ə t

Qalx, gedək!

G ü l s ə n ə m

Çox razıyam, ağrımasın əliniz.

Q ə m ə r

Oğlunuzdan-qızınızdan görəsiz.

S ə a d ə t

Sağ ol.

Z ə h r a

Sağ ol, şad yaşasınlar qoşa,
Şənliklə vursunlar dövranı başa.

G ü l s ə n ə m

Çox sağ olun, yanınızda xəciləm.

Z ə h r a

Elə demə, sən allah, ay Gülsənəm,
Bizim azmı huyumuza yetmisən,
Xeyrimizə, şərimizə getmisən.

S ə a d ə t

Ay qız, sənin boynumuzda haqqın var.

M ə l ə k

Sənə işıq gün versin pərvərdigar.

(*Gedirlər*)

Q ə m ə r

Yun darandı, bunları qoy bir yana,

G ü l s ə n ə m

Sabah tezdən gərək qurulsun xana.

Q ə m ə r

Tez ol, durma, yığışdır görək,
Rüstəm indi gələr.

G ü l s ə n ə m

Gəlsin, neyləyək,
Görürsən ki, çalışıram səhərdən.

Q ə m ə r

Öz kişini tanımayırsanmı sən?
Bütün evi alt-üst edər o kişi,
Səbirsizdir, təhərsizdir hər işi.

Gülsənəm uşağın beşiyinə tərəf gedir, diqqətlə yatan uşağa baxır.

G ü l s ə n ə m

O tumbul əllərə qurban olum mən,
Xala, bu gün çox yaxşı yatdı nəvən.

Rüstəm, əlində matraq, içəri girir, matraqı şaqqıldadaraq ucadan

R ü s t ə m

Ay Gülsənəm, lap ölürəm acından,
Nəyin varsa tez ol, gətir.

G ü l s ə n ə m

Bir dayan!
Nə xəbərdir, baş gətirib deyəsən.

R ü s t ə m

Çox danışma, gətir qatıq-çörəkdən,
Bir bax, ilan kimi qabıq qoymuşam,
Əziyyətdən, arvad, cana doymuşam.
Qan-tər içindəyəm, görmürmü gözün?

G ü l s ə n ə m

Yaxşı, yaxşı, söylə nədir bir sözün?
Beş-on addım yer sürmüş, hay-küyə bax

Q ə m ə r

Kişi deyil, yanar ocaqdır, ocaq.

G ü l s ə n ə m

Mən də işləmişəm.

R ü s t ə m

Gəl başımı yar!
Neyləmisən, söylə görüm, a yassar?
Mənim kimi gün altında bişmisən?
Əlləşməkdən əldən-dildən düşmüsən?
Əllərini qayış, kotan yeyibdir?

(*Əllərini göstərir*)

Belə qabar, suluqmu eləyibdir?
Əyilməkdən çəkəmmirəm belimi.

G ü l s ə n ə m

Yaxşı, yaxşı, açma mənim dilimi.
Görünür mən bu evdə oynamışam.
His, tüstüdən bir bax mən də yanmışam,
Əlləşirəm dan açılandan bəri,
İşdən, gücdən durmamışam ki, geri.
Sən on ayı yeyirsən, sallanırsan,
Bir-iki ay zəhmətə qatlanırsan.

Nə var sənə, bir kotandır, bir başın,
Mənim kimi yoxdur ki, min-bir işin.
Toy qabaqda, mənimlədir hər zəhmət.

R ü s t ə m

Doğru deyirsən, ay atana rəhmət,
Nə çox iş-güc deyirsən, söylə görüm,
Nədir işin?

G ü l s ə n ə m

Dayan bir-bir söyləyim:
Sac asıram, fətir, əppək yapıram.
Atlı kimi ora-bura çapıram,
Odun daşıyıram hey şələ-şələ...

R ü s t ə m

Sonra?

G ü l s ə n ə m

Dayan, qurtarmadım mən hələ.
Allahın var günü – hər səhər-axşam,
İnəyini, qoyununu sağıram,
Becərirəm bostanını, bağını.
Saxlayıram bu şıltaq uşağını.
İki gündən bir yağ-pendir tuturam,
Dinclik, dirlik mənə olubdur haram.
Dana, buzov, cücə əlindən hələ
Qalmamışdır məndə daha hövsələ.
Mən bunların hansı birin söyləyim?

R ü s t ə m

Bir neçə iş də qoy sənə mən deyim:
Qıllı itə axşamlar yal tökürsən,
Pal-paltarın yamağını tikirsən.
Hər gün axşam güclü ocaq çatırsan,

Mürgüləyib camış kimi yatırsan.
Hay-hay, Sənəm, bunlara mən iş desəm,
Bu dilimi lap kökündən kəsərəm.

G ü l s ə n ə m

İş deyil, bəs nədir?

R ü s t ə m

Nədir? Oyuncaq!

G ü l s ə n ə m

Sən iş nəyə deyirsən bəs, ay qoçaq?

R ü s t ə m

Gün altında bir gün kotan sürərsən,
Nəyə deyərlər iş, onda görərsən.

Q ə m ə r

Sənin işin yalnız əkin-biçindir,
Ev işi də, baxma, oğlum, çətindir,
Kişi fəhlə, arvad isə bənnadı.

R ü s t ə m

Yaxşı, yaxşı, bu da burdan bannadı.
Bənna olmuş bir de görüm, neyləyir?
Mən çalışıb qazanıram, o yeyir.

G ü l s ə n ə m

Qəbul etsəm canıma min zəhməti,
Sənin yanında heç yoxdur qiyməti.
İndi ki bu yerə gətirdin işi,
Otur evdə, sən arvad ol, mən kişi.
Ev işini sən gör, çöl işini mən,
Sən də bir gör mən görən rahətlikdən.

R ü s t ə m

Razıyam!

G ü l s ə n ə m

Ver əlini!
Ancaq sonra dəyişdirmə dilini.

R ü s t ə m

Mən sözümdən qaçmaram, qorxma.

G ü l s ə n ə m

Yəqin?

R ü s t ə m

Bir saatlıq işdir sənin işlərin,
Nə var onda, su içməkdən asandır.

G ü l s ə n ə m

Sənin işin ancaq xışdır, kotandır,
Zəhmətimə qiymət qoyan yox ancaq.

R ü s t ə m

İşlər sabah məlum olar, ay qoçaq.
Bu gün hələ pozma öz əhvalını.

G ü l s ə n ə m

Bircə səbr et, sabah görrəm halını.

P ə r d ə

İKİNCİ PƏRDƏ

Rüstəm qapı ağzında bir kötük üzərində oturub çubuq çəkir, anası Qəmər bir tərəfdə palaz salıb cəhrə əyirir. Gülsənəm, əlində matraq, ayaqlarında çarıq, patava gəlir. Rüstəmə mənalı baxaraq

G ü l s ə n ə m

Öküzləri qoşub cütə gedirəm,
Bax, sənə bu vəsiyyəti edirəm:
Mən gəlincə süpür qapı-bacanı,
Uşağım ki, hələ Allah amanı.
Yaxşı saxla, ağlatma, göz-qulaq ol,
Cücələrdən, toyuqlardan sayaq ol,
Gözlə aparmasın quzğun, çalağan.

R ü s t ə m

Bildim, bildim...

G ü l s ə n ə m

Kişi, darıxma, dayan!
Nəhrə çalxalayıb bir az da yağ tut,
Qaynar qazan as, paltarı yu-qurut.
Qoymayasan dana-buzovu gözdən,
Şələ tutub odun gətir meşədən.
Xəmir yoğur, sac as, ocağı qala,
Mən gəlincə hər bir şeyi hazırla!
Qatıq üçün çalası qoydum cama.

(*Donunu ona ataraq*)

Mən gəlincə donumu da al, yama!
Boz inəyi, qoyunu get durma sağ,
Südü bişir, üzə qoy tutsun qaymaq.

R ü s t ə m

Bildim, bildim, hamısını anladım.

G ü l s ə n ə m

Mən gedirəm.

R ü s t ə m

Allaha ismarladım.

(*Gülsənəm gedir, Rüstəm başını oynada-oynada*)

Hay-hay, duza gedirsən, ey binəva,
Axşam qayıdanda vardır tamaşa.
El tənəsi çox ağırdır, bu doğru,
Cüt sürməyin ləzzətin qoy dadsın bu.

(*Qəmərə yaxınlaşaraq*)

Ana, neçin qəmgin durursan belə?
Çiçək kimi açıl, danış, gül, söylə.

Q ə m ə r

Nə söyləyim, açıl mənim başımdan!

R ü s t ə m

Keçmişlərdən bir az danış, ana can.
Uşaqlıqdan bu fikir yormuş məni,
Sən atamı sevdin, yoxsa o səni?

Q ə m ə r

Ələ salma məni, rədd ol, ay çağa!

R ü s t ə m

Salarammı səni ələ-ayağa?
Ana-oğul edək bir azca söhbət.

Q ə m ə r

Ah, keçmişlər, sizlərə min-min rəhmət!
Açıl başımdan, qalx, azma yolunu.
Arvad iş tapşırdı, çirmə qolunu.

R ü s t ə m

Demək, mənimlə sən etmirsən söhbət.

(*tərəfə*)

Bülbül kimi dil açarsan bu saət.
Hanı tütək, hanı? Əlimə alım,
Bir az anam üçün oxuyum, çalım.

(*Tütəyi çalıb oxuyur*)

Gəl-gəl maral balası,
Dur gəl, gözüm qarası.
Dəsmal gətir, gül apar,
Xəlvətdən bağ arası.

Yaqut yəməni neylər,
Ördək çəməni neylər,
Kətan köynək, ağ bədən,
Gündə hamamı neylər.

Q ə m ə r

Bu havanı gözəl çalırdı atan,
Oxuduqca ləzzət alırdı insan.

R ü s t ə m

Mənim atam olmuş başqa bir kişi,
Rəhmətliyin dastan imiş hər işi.
Gözəl, ucaboylu bir oğlan imiş,
Eldə adlı-sanlı qəhrəman imiş.
Söylə görüm atammı sevdi səni?
Yoxsa ki, sən?

Q ə m ə r

Yox, yox, o sevdi məni.

R ü s t ə m

Atam sevmiş səni? Bəs mən eşidən,
Atama sən vurulmusan qız ikən.

Gecə qapıları özün açmısan,
Rəhmətliyə qoşulub tez qaçmısan.

Q ə m ə r

Utan, utan, danışma çox, Allahsız.

R ü s t ə m

Aləm deyir, mən demirəm ki, yalnız.
Söyləyirlər, çox gözəl imiş atan,
Anan sevib getdi.

Q ə m ə r

Böhtandır, böhtan!
Yoxsa ondan əskik idim mən özüm?
Oğlanlardan can alırdı qaş-gözüm.
Yaraşıqlı, gözəl idim, çağ idim,
Lalədən qırmızı, süddən ağ idim.
Atan hər gün su başında dururdu,
Mən keçərkən bığlarını burardu.

R ü s t ə m

Od vurmusan mənim yazıq atama,
Belə zülmü etməz adam adama.
Çox sevirmiş səni, ancaq bir anlat
Sən də onu sevirdinmi?

Q ə m ə r

Ay bədzat!
Heç kəs mənim ürəyimi bilmədi,
O öləndən bəri qəlbim gülmədi.
Beş yaşında uşaq idin sən onda,
Təkbaşına oynayırdın bir yanda...
Ondan sonra mən dirilik etmədim,
Çox istəyən oldu, ərə getmədim.

Qonşu oğlan M u r a d qaça-qaça gəlir.

M u r a d

Rüstəm dayı, sizin buzov və dana,
Çəpərləri yarıb, girdi bostana.
Yedi bütün qovun, qarpız tağını,
Dağıdır indi də qonşu bağını.

R ü s t ə m

Vay-vay!..

Q ə m ə r

Tez ol, durma, sən bir başa bax,
Naqqallıq eləyir mənə bu axmaq.
Arvad kişi kimi çöldə işləyir,
Bu, uşaq tək evdə milçək kişləyir.
Ah, ay keçən günlər, keçən kişilər,
İndikilər də adını qoymuş ər.
İş üstündə arvadla höcətləşir,
Mənim işim səndən çətindir deyir.
Biz ki belə şeyləri heç görmədik,
Dünyada bilmədik nədir tənbəllik.
İndikilər öz canını bəsləyir,
Bilməyirlər ki, ər-arvadlıq nədir.
Biz işi bir-birimizdən qapırdıq,
İş üstünə atlı kimi çapırdıq.
Bu ondandır ki, yox sevgi, məhəbbət,
İndikilərdə yox düzlük, sədaqət.

(*Rüstəm acıqlı gəlir*)

Rüstəm, nə var?

R ü s t ə m

Nə olacaq, ay ana,
Çər dəymişlər od vurmuş bağa-bostana.
Neyləyim, ah, neyləyim, heç bilmirəm?
Saman təpəcək dərimə Gülsənəm.

Q ə m ə r

Qan olsa ud, öz suçundur[1], darıxma,

R ü s t ə m

Sus, qəlbimi sən də bir yandan sıxma!..

(*Tarlaya baxaraq*)

Nə həvəslə işləyir, bir ora bax!
Zalım qızı bilmir nədir yorulmaq.
Gedim bir az pendir tutum, yağ tutum,
Bu paltarı harda yuyub-qurudum?
Bir iş deyil, ürək sıxır, yassardır,
Arvad işi özü kimi murdardır.
Bu günlər də nə tez keçir, dan atır,
Papağını çevirirsən gün batır.
Təknə boşdur, nə fətir var, nə çörək,
Axşam oldu, xamır yoğurmaq gərək!

(*Otağa girir*)

Q ə m ə r

Eşitmişəm keçmiş ata-babadan,
Çox çəkməz ki, gələr öylə bir zaman,
Kişi arvad olar, arvadlar kişi,
Zəmanənin üzüqara gedişi
Göstərir ki, yaxınlaşır o dövran.
Ah, başında nələr vardır, ay insan!

Toyuq-cücələrin qışqırığı gəlir

R ü s t ə m

(*Otaqdan*)

Nə var, ana?

[1] Günahındır

Q ə m ə r

Ay aman!
Cücələri vurub getdi çalağan.

Rüstəm əlləri xamırlı gəlir.

R ü s t ə m

Allah, Allah, başım düşdü cəncələ,
Öz-özümü saldım əcəb əngələ!

(*Ağac götürüb evin arxa tərəfinə keçir,
bir az sonra qayıdıb otağa girir*)

Vay-vay, bura bax, it yeyir xəmiri,
Zəhrimar ye... Aha, quduzun biri.

(*İti vurur, it içəridə zingildəyir, Rüstəm həyətə çıxır*)

Hanı o it?

Q ə m ə r

Mən nə bilim!..

R ü s t ə m

De görək,
Bu otağa hardan girdi o köpək?

Q ə m ə r

Ay yaramaz, vecsiz, köndələnyatan,
Görmürsənmi girmiş arxa qapıdan?!

R ü s t ə m

Başımı lap itirmişəm, neyləyim?
Axşam oldu, Gülsənəmə nə deyim?

(*Uzaqda qızı Nazlı ilə Gülpəri görünür*)

Bunlar kimdir?

Q ə m ə r

Qudalardır deyəsən.

R ü s t ə m

Ay nəsliniz kəsilsin yer üzündən
Duran yerdə əcəb düşdüm kələyə!..
Bunlar da vaxt tapdı qonaq gəlməyə.

Q ə m ə r

Rüstəm, Rüstəm, ağlın azıbdır, nədir?
Durma, salam ver, xoş dil ilə dindir.

R ü s t ə m

Sən allah, rədd olun mənim başımdan,
Cücələri çalıb getdi çalağan,
Bostan orda, xəmir burda yeyildi,
Arvad ilə aramız da əyildi.
Onlar ilə qohum olandan bəri
Xərçəng kimi hey gedirik biz geri.
Çarxımız döndü, işləmir bəxtimiz.

G ü l p ə r i

Allah iraq eyləsin, neylədik biz?

Q ə m ə r

Rüstəm, Rüstəm!.. İnciməyin, ay quda,
İş üstündə acıqlanıb arvada.
Odur olubdur bu zəhər bulağı,
Bir də onun çox zaman axşam çağı,
Birdən-birə halı olur çox yaman.

G ü l p ə r i

Baxsana bu nələr tökür ağzından.
Bu sözləri bilsə bizim kişilər,
Allah göstərməsin, böyük qan düşər.

Q ə m ə r

Siz allah, ay quda, bir söz deməyin.

R ü s t ə m

Gedin, hər nə bilirsiniz söyləyin!

Q ə m ə r

Azma, azma sən, ay zəhərli tuluq.

G ü l p ə r i

Olmaz belə adam ilə qohumluq.

Q ə m ə r

Ay qudalar, bağışlayın.

N a z l ı

Gəl, gedək!

G ü l p ə r i

Zor-güc ilə qohum olmaq nə gərək:
Acı olar belə ağacın barı.

(*Gedirlər*)

Q ə m ə r

Öləydim kaş, görməyəydim bunları.
Bu yaramaz gördünüzmü nə etdi?
Namus getdi, hörmət, həyamız getdi.

(*Rüstəm acıqlı-acıqlı gəzinir*)

R ü s t ə m

Xamır yeyildi, tapdalandı bostan,
Cücələri vurub getdi çalağan.
Neyləyim mən?

Q ə m ə r

Zəhrimar et canına.
Görüm səni bulanasan qanına.

(*Uşaq beşikdə ağlayır*)

R ü s t ə m

Kəs səsini, murdar oğlu, bihəya,
İstəyirsən canın çıxınca ağla!
Mənim indi sənlik yoxdur macalım,
İt günündən yaman olubdur halım.
Ancaq yaxşı tədbir çəkdim bu işə,
Qudalar ilə başladım deyişə.
Gülsənəmə bu iş olsa aşikar,
Bostan, xamır, cücə yadından çıxar.

Gülsənəm gülə-gülə, əlində matraq, oxuya-oxuya gəlir.

G ü l s ə n ə m

Dağların başında sərildim yatdım,
Aynalı tüfəngi doldurdum, atdım.
Tarlamı şumladım, məqsədə çatdım,
Soruşma, ay kişi, haralıyam mən!
Dağların, çöllərin maralıyam mən!
Ay kişi, bu uşaq nöşün ağlayır?
Bağırtı, şivəni ürək dağlayır.

R ü s t ə m

Qoy ağlasın, işim vardır, neyləyim!

G ü l s ə n ə m

Ağlama, ağlama, gözüm, ürəyim!

(*Uşağı qucağına alır*)

Nə var, nə yox?

Q ə m ə r

Heç soruşma olanı.
Dana-buzov dağıtdı bağ-bostanı.
İki cücə vurub getdi çalağan.

G ü l s ə n ə m

Siz burada deyildinizmi insan?

R ü s t ə m

Mən neyləyim? Boz it yedi xəmiri?

G ü l s ə n ə m

Neyləyirsən bəs bu səhərdən bəri?

R ü s t ə m

Yaman yerdə axşamladım, neyləyim,
Bu qədər iş yalnız başımdır mənim.
Bunlar ilə mən nə sayaq çarpışım?
Heç bilmirəm hansı işə yapışım?
Bu yandan da gəldi azğın qudalar,
İş tökülüb qaldı.

Q ə m ə r

Danışma, yassar.
Hələ işlər var ki, deyə bilmirəm.

G ü l s ə n ə m

Nə var, nənə?

Q ə m ə r

Nə deyim, ay Gülsənəm!
Allah bizi nə pis gündə yaratdı,
Qudaların üzü üstə qayıtdı.

Fatı ilə Yunis gəlir

Y u n i s

(*Qəmərə*)

Niyə?

G ü l s ə n ə m

(*Yunisə*)

Yavaş görək.

Y u n i s

Nə olmuş məgər?

G ü l s ə n ə m

Bir aman ver söyləsin, ay bəxtəvər.

Y u n i s

Rüstəm, nə var?

G ü l s ə n ə m

(*Qəmərə*)

Söylə görüm nə oldu?

Q ə m ə r

Qızın bəxti yenə gül kimi soldu.
Qudalara sözlər dedi bu nadan,
Dedi, dedi, hər nə çıxdı ağzından.
Qudaların qayıtdı kor-peşiman.

F a t ı

(*Tərəfə*)

Bəxtim düyümləndi yenə, ay Allah,
Görürsənmi nə iş açdı bu, eyvah!

Y u n i s

Rüstəm, bu nə oyundur açdın yenə?

R ü s t ə m

Qulaq vermə arvadların sözünə.

Q ə m ə r

Qorxuram ki, geriləsinlər qızı.

G ü l s ə n ə m

Görüm Allah qırsın sizin hamınızı,
Görüm sənin daş düşsün o başına,
Zəhər qatılsın, ay kişi, aşına.

R ü s t ə m

Daş da düşsün, dağ da ensin üstünə,
Qarğa kimi nə hey ötürsən yenə!
Bulud kimi nə çıxmısan özündən,
Duman yağır boranlı üz-gözündən.
Baş-qulağım yoruldu, bəsdir, bəsdir.
Oraq kimi, bax, nə doğrayıb, biçir.
Nə var, nolmuş, göylərmi parçalandı?
Ocaqda qaynayan südmü calandı?
Mal-qaraya bir azarmı daraşdı?
Tufan qopub, sel çaylardanmı aşdı?
Qızıl ilə yazmalı bu məsəli:
“Qara toyuqca arvadın yox əqli”.

G ü l s ə n ə m

Ha, görürəm çoxdur ağlın, kamalın,
Ancaq vardır zorba bığın, saqqalın.

R ü s t ə m

Sizin ilə danışmağa baş gərək.

(*Rüstəm gedir*)

Y u n i s

Fikr eləmə, bir az sakit ol görək,
Kişi kimi söz verirəm, sən inan,
Qudaların əl çəkməz bu Fatıdan,
Əmlik kimi belə bir qız harda var?
Tapammazlar çıraqla axtarsalar.

G ü l s ə n ə m

Bu Rüstəmi görüm gəlsin qılınca,
Dava açar, qoy gedim mən ardınca.

Yunis gedir. Gülpəri gəlir. Gülsənəm onu hörmətlə qarşılayaraq

Nə var, quda, xoş gördük, ay Gülpəri.

G ü l p ə r i

Aparmağa gəldim bizim şeyləri.

G ü l s ə n ə m

Niyə?

G ü l p ə r i

Elə!..

G ü l s ə n ə m

Axır niyə?

G ü l p ə r i

Elə-belə...

G ü l s ə n ə m

Nə olmuş ki, durma, səbəbin söylə!
Qapıdakı kimdir?

G ü l p ə r i

Əhməd qudandır.

G ü l s ə n ə m

Gəl, ay quda, görməmişəm haçandır.
Gendən baxırsan, gəl otur, danışaq.

Ə h m ə d

Yox, gedirəm.

G ü l s ə n ə m

Gəl, ay quda, barışaq.
Qohumluqda çəkişməyən, bərkişməz,
Hər söz ilə yaman bir fikrə düşməz.
Xoş gəldiniz, ay qudalar, əyləşin.

Ə h m ə d

Əyləşməyə üz qoyubdurmu kişin?

G ü l s ə n ə m

Nə eyləmək, xasiyyəti belədir.

Ə h m ə d

Gözəl sifət insanda – hövsələdir.

G ü l p ə r i

Hər bir şeyin, quda, bir ölçüsü var.

G ü l s ə n ə m

Bu sözləri buraxın, ay qudalar,
Fatı kimi qızdan keçmək olarmı?
Bu dağlarda ondan gözəl qız varmı?

G ü l p ə r i

Biz gəlindən yerdən-göyə razıyıq.

G ü l s ə n ə m

Demək, quda, yaman yerdə biz qaldıq.

G ü l p ə r i

Yox, yox, quda...

G ü l s ə n ə m

Belə çıxır sözündən.

(*Rüstəm gəlir, acıqlı keçir*)

Zəhər yağır kişinin üz-gözündən.
De bir görüm, kürəkənim necədir?
Qəlbim nanə yarpağından incədir.
Könlümə çox yaman düşür arabir.

Ə h m ə d

Quda, o da sizi yaman istəyir,

(*Gülpəriyə*)

Xalam gözü yolda qalıb, dur gedək!

G ü l s ə n ə m

Qan olmuşmu, nə var?

G ü l p ə r i

Quda, nə demək,
Ana qəlbi olduqca köyrək olur.

Ə h m ə d

Ürəyi qoy sakit olsun.

Q ə m ə r

Doğrudur!..

G ü l s ə n ə m

Xoş gəldiniz, məndən qudama söylə,
Hay-hay, qohumluq heç olurmu belə?
Boş söz üçün necə keçir Fatıdan?

Ə h m ə d

Mən onu sakit eylərəm.

G ü l s ə n ə m

Əhməd can,
Unutma bizləri, gəl-get arabir.

Ə h m ə d

Sağ ol!

G ü l s ə n ə m

Sağ ol!

(*Gedirlər*)

R ü s t ə m

Bunlarda bu dil nədir?

F a t ı

Yarəb, anamı sən alma əlimdən.
Bu dünyada anasız qalmayım mən.

Q ə m ə r

(*Gülsənəm*)

O ağlına, kamalına mən qurban.

G ü l s ə n ə m

Razı getdi qudalar, ay can, ay can.

R ü s t ə m

Bu yağlı dil ki, bu arvadlarda var,
İlanı da yuvasından çıxardar.

Gülsənəm oynayır, sonra Qəmər də ona qoşulub oynayır.

G ü l s ə n ə m

Ağacda alma turş olar,
Yerə düşər meyxoş olar,
Bəzi kişi sərxoş olar,
Yarın canı, turun canı,
Sənə qurban yarın canı.

R ü s t ə m

(*Oynaya-oynaya*)

Öküz kimi işlətmişəm arvadı,
Evdə oturmağın var imiş dadı,
Cücə, bostan, xəmir çıxdı yadından,
Uşağım da ağlamır, ay can, ay can.
Olmasaydı bizim əziz qudalar,
Saman təpərdi dərimə bu yassar...

P ə r d ə

1912

İDEAL VƏ İNSANLIQ

İ Ş T İ R A K E D Ə N L Ə R

İ n s a n l ı q – İnsanlığın heykəlini təsvir edən orta yaşlı, alicənab bir qadın
İ d e a l – İnsanlığın idealını təsvir edən on iki yaşında nurani bir uşaq
V i c d a n, Ə d a l ə t, M ə r h ə m ə t, S ə a d ə t – ağ qanadlı, təmiz geyinmiş nurani gənclər
F ə l a k ə t, Z ü l m, Ş e y t a n – qara qanadlı, çirkin və qorxunc simalı adamlar

Səhnə alçaq və fəqiranə döşənmiş bir otağı təsvir edir. Otağın sağa, sola və arxaya açılan üç qapısı var. Pərdə açıldıqda İdeal xəstə bir halda yatağına uzanmış; İnsanlıq İdealın başı ucunda durmuş və həzin bir vəziyyət almışdır. Fəlakət qara, iri qanadlarını qürur ilə onların üstünə gərmiş.

İ d e a l

(*həyəcanla*)

Nədir üstümdə bu ağır pərdələr?
Ətrafımda qaranlıqlar rəqs edər.

(*Əllərini havada oynadaraq*)

Qaldır, anam, yırt, parçala bunları!

İ n s a n l ı q

(*müztərib*)

Dərdindən, ah, sayıqlayır, ey tanrı.
Sən şəfa ver!

İ d e a l

Ox! Həyatım çəkilir,
Bir güc altında varlığım əzilir.
Aman Allah, söndüm, bitdim, tükəndim!